

Unâ nutritâ giuridicâ sh-politicâ pi catandasea Armânjiloru / Makedon-Armânjloru ditu Arbinishii andicra di ndrepturli garantati / aprukeati tu nomurli evropeani sh-internatsiunali.

Yiani Mantsu, prezidentu Consillu Makedon-Armânjloru

Abstractu

Armânjlji (Makedon-Armânjlji) – unu di nai ma vecljili populi ditu Evropâ, autochtonu tu locurli ditu Balcanu – di daima furâ cândâsits câ tuti ethniili cu cari bâneadzâ deadunu s-aibâ idyili-ndrepturi, fârâ s-hibâ loati tu isapi limba, buiaua politicâ icâ di pisti.

Bânânda anamisa di alanti populi veclji evropeani, autochtonji tu Balcanu, Armânjlji / Makedon-Armânjlji – cu a loru sinidhisi comunâ ti cultura, limba, adetsli sh-pistea tsi lâ da vrearea sâ s-aspunâ tu lumi câ facu parti ditu idyiulu populu – suntu unâ paradiymâ di banâ deadunu cu alanti populi.

Muscupolea / Arbinishii, easti loclu cu axii simbolitsi trê aestu populu tsi ari unâ limbâ unitarâ shi cu zârtsinji ahândoasi tu clirunomia ali **Makidunia istoricâ**.

Aestâ minoritati, fârâ unu cratu natsiunalu a ljei, easti unâ minoritati atipicâ tu Evropa, sh-maxusu tu Balcanu – stâvrândonjlu di culturî sh-di populi tsi s-ambuirarâ pritu isturii – aclo iu elji bâneadzâ di eti sh-iu elji au icâ s-hârsescu di unu status ahoryea / diferentsiatu tu craturli ditu aestu reghionu.

Lundalui tu isapi catastasea tu cari agiumsî limba sh-cultura Armânjiloru (Makedon-Armânjiloru) – populu tsi bâneadzâ tu Balcanu di njilji di anji, ama adzâ s-aflâ tu unu mari piricljii s-tukeascâ – Consillu ali Evropâ, apruke, tu 24-li di Cirisharu 1997, **Dimândarea 1333** trê avigljearea a limbâljei sh-a culturâljei Armâneascâ - documentu nai ma di simasii tsi lu-au amintatâ vârnâ oarâ Armânjlji. Pritu aestu documentu, minuinda s-ankeadicâ unâ keardiri trê cultura Evropeanâ, Consillu ali Evropâ, mutri s-da curagiu a craturloru ditu Balcanu iu bâneadzâ Armânjlji tra s-lâ andrupascâ limba a loru tu dumenea di praxi, di pisti sh-di massmedia. Documentulu 7728 di la Consillu ali Evropâ, easti raportulu andreptu di catatanlu Prof. Lluis Maria de Puig di la Commisiunea ti Culturâ sh-Praxi tu-atselu kiro, raportu tsi easti thimeljilu alishteî dimândari. Ti amârtii ama, aestâ dimândari sâlghitâ di Consillu ali Evropâ câtâ statitili ditu Balcanu, nu-alâsâ seamnili tsi Armânamea li-ashtipta, trê itia câ tuti atseali craturi ditu Balcanu tsi au andrupâtâ ta sâ s-amintâ aestu documentu, nu-adrarâ jgljioati duri trê implementarea a lui ama sh-trê itia câ mashî cu andrupâmintu di la comunitâtsli di-Armânji, nu s-poati sâ s-anvâleascâ tuti hârgiurli di cari easti ananghi trê avigljearea a limbâlei sh-a culturâljei.

Ta sâ s-asiyuripseascâ cumândâsearea, lucrulu deadunu sh-borgea la contributlu ti prumuvarea sh-avigljearea a limbâljei, a adetsloru sh-a axiiloru culturali, Fari Armâneshtsâ ditu craturli ditu Balcanu iu Armânjlji bâneadzâ – Arbinishia, R. Makidunia sh-Vâryâria, ca parti ditu patridha a loru istoricâ – cata cumu sh-Fari / comunitâts Armâneshtsâ ditu diaspora – ditu Rumânia sh-ditu alti stati ditu Evropa ditu Ascâpitâtâ, thimiljisirâ tu meslu Sumedru 2005, Consillu Armânjiloru / MakedonArmânjiloru, nyrâpsitu la giudicolu di Tirana / Arbinishii (www.makedonarman-council.org).

De-anda s-ari thimiljiusitâ, Consillu a Makedon-Armânjiloru andreapsi multi iventuri tu craturli ditu Balcanu iu Armânjlji bâneadzâ (Prota Conferentsa a Consillui a Armânjiloru Curceaua / Arbinishii – 2009, Marea Andamusi di Muscupolea / Arbinishii – 2010, Andamusea Armâneascâ di Crushuva / R. Makidunia – 2012, andamusi tsi dishtihtarâ vrearea sh-dukearea trê lucrulu armânescu), organidzâ iventuri culturali tu Arbinishii, Gârtsii, Rumânii, R. Makidunia, andrupâti di Sutsati Armâneshtsâ ditu aesti craturi, lo parti la congressi sh-conferentsi internatsiunali, seminari sh-forumi internatsiunali trê prublimatica a minoritâtsloru.

Ca unâ urneki evropeanâ, trê tuts, Armânjlji s-luyursescu bânâtori tinjisits a craturloru tu cari bâneadzâ shi voru ca statuslu a loru neutru s-hibâ tinjisitu di politica natsiunalâ a alushtoru craturi. Elji suntu unu elementu unificantu tu multuturlia culturalâ ditu spatlu evropeanu ditu Notu-Datâ. Elji nu aproaki idheea di-ashi dzâsu “cratu-mamâ” icâ “kin-state” sh-voru s-lâ hibâ tinjisitâ aestâ mindueari.

I. Unâ shcurtâ nutritâ pisti isturia a popullui Makedon-Armân

Nu-ari altu populu evropeanu, nitsi tu Balcanu, pâtidzatu sumu ahânti numi tsi furâ aprukeati, icâ di la populi cu cari elji di-unâ etâ bânarâ deadunu, icâ di la populi tsi voru sâ-lj luyursescâ Armânjlji parti di-a loru arâzgâ:

- numa di “**Aromân**”, unâ numâ politidzatâ, ufilisitâ cama di 120 anji tu Rumunii, numâ tsi ari intratâ (ti amârtii) ma-nclo sh-tu tuti alanti limbi di urdinari internatsiunalâ: Aromanian, Aroumain, Aromeno, Arumano, Aromune, etc.;
- numa pegiorativâ “Çoban”, ufilisitâ tu Arbinishii, prota di picurarlji arbineshi, ma-nclo ari ahurhitâ s-intrâ sh-tu limba a popullui arbinesu;
- numa “**Makedon**” icâ “**Macedonean**” multu cânâscutâ tu Rumunii, ufilisitâ nica ninti s-agiungâ Armânjlji tu diaspora rumuneascâ – unâ numâ tsi identificâ spatlu a loru nativu, Makidunia anticâ;
- numa “Macedo-Român”, pali unâ numâ politidzatâ ufilisitâ tu Rumunii (dimec, rumunji ditu Makedonii) ahurhinda cu kirolu ali propaganda rumuneascâ tu Balcanu, maxusu ma multu dupu defturlu polimu ditu Balcanu (1912-1913);
- numa Vlasi (icâ Tsintsar”) ufilisitâ tu Ex-Iugoslavii ama sh-adzâ tu Sârghii sh-tu R. Makidunia, numâ cari s-minteashti multu cu numa ali unâ parti di rumunji ditu Sârghii (ditu Valea Timoc) tsi voru sâ si spunâ ca rumunji ama sumu numa di “Vlasi” (vedz sh-mintitura cari s-featsi tu unu raportu di la Consillu ali Evropâ, raportu tsi easti thimeljiulu ali Rezolutsiunea 1632 aprukeatâ di Adunarea Parlamentarâ tu anlu 2009);
- numa “Vlach” icâ “elino-vlach” ufilisitâ tu Gârtsii („Vlleh“ tu Arbinishii) adzâ ama sh-tu multi documenti veclji, dhyeafurauâ di numa “Wallach” ufilisitâ trê bânâtorlji anaparti di Dunâ (adzâ, bânâtorlji ditu Rumunii) – numâ tsi sh-ea agiumsi s-aibâ unâ noimâ pegiorativâ;
- numa “**Makedo-Romanen**” (unâ similitudini cu numa “Reto-Romanen” ditu Helvetii) ufilisitâ di nvitsatslji ghermanji, numâ tsi s-aflâ sh-tu gramatica alu M. Boiagi, tipusitâ aoa sh-dauâ suti di anji, Viena (1813), tu limba ghirmanâ, alâncitâ sumu numa “Die Makedo-Romanische Grammatik”;

Cara s-lomu tu isapi numili (“exonimili”) ufilisiti trê aestu vecljiu populu evropeanu fârâ cratu, sh-maxusu numili “Vlach” / “Vlleh” / “Vlasi”- numi ufilisiti tu multi rapoarti ufitsiali icâ articuli tsi s-alâncirâ tu atselji anji ditu soni, tu eta yinyits sh-tu ahurhita di etâ unsprâyinyits, ti amârtii, iasi tu miydani nitihiroasa confuziuni tsi daima s-adarâ cu popullu rumunu.

Ta sâ s-defineascâ / s-aspunâ ishishi, elji ufilisescu numa (endonimlu) “**Armân**” icâ, trê unâ defînitsiuni internatsiunalâ, numa “**Makedon-Armân**” – unâ numâ cari identificâ

nai ma ghini spatslu a loru nativu, **Makidunia anticâ** (istoricâ), numâ ti cari nu prindi s-cârteascâ canu, ashî cumu sh-numa politidzatâ “Macedo-Român” nu-lj ari cârtitâ rumânjlji vîrnâ oarâ.

Armînjli / Makedon-Armînjli di adzâ suntu clirunomlji a bînâtorloru ditu Makidunia Anticâ.

Mutrindalui arîzga Armînjloru / Makedon-Armînjloru, cara s-lomu tu isapi “theoria a continuitetlui” (“the continuity thesis”), theorii tsi easti andrupâtâ di nai ma multsâlji istureanji sh-lingvishtsâ – dîndalui nanaparti /exceptînda linvishtsâlji rumunji, popullu Armîna s-tradzi ditu fumeilji a bînâtorloru ditu Makidunia Anticâ cari tu kirolu atselu apînghisea Thesalia sh-Epiru.

Cîndu trî prota oarâ, la anlu 168 n.H. sh-deftura oarâ yinyits anji cama amînatu, la anlu 148 n.H., Romanjlji acîtsarâ trî daima Makidunia cari avea agiumtâ s-hibâ numîsitâ “Provincia Romana”, ahurhi – ashî cumu nî pirmitusescu istureanjlji – protseslu di romanidzari, dimec, 274 anji ninti s-ahurheascâ protseslu di romanidzari anaparti di Dunâ, tu Dacia (spatslu Rumunia di adzâ) tsi fu acîtsatâ di Romanji la anlu 106 d.H.

Makidunia Anticâ, dimec sh-Thesalia sh-Epiru, easti spatslu nativu a Makedon-Armînjloru, loclu iu s-amintâ limba a loru di adzâ, zburâtâ di cama di unâ milioni sh-disu di bînâtori – unâ di-atseali limbi cu thimeljiu “latin” (ashî cumu u spunu lingvishtsâlji), ditu Evropa ditu Notu-Datâ, andicra di Rumunâ, Meglenâ sh-Istrianâ.

Easti ti nipistipseari sh-multu greu trî akicîseari cumu aestâ limbâ a Makedon-Armînjloru putu sî-lj pingâ natsiunalishtsâlji rumunji pînâ tu unâ ahtari mindueari, luyursinda-lj Armînjli ca unâ parti di popullu rumunu sh-limba a loru luyursitâ unu dialectu a limbâljei rumunâ!

Anyrîpsindalui trî Armînji, multsâ nvitsats, pritu unâ turlii di disimulari ethnicâ, sh-spuserî dificultatea / dhisculia s-adarâ dhyeafuraua anamisa di Armînji sh-Rumunji.

A s-hibâ cî limba armîneascâ ari uiduseri tsi u-aproaki multu di limba rumunâ, ashî cumu sh-tuti alanti limbi ditu spatslu romanicu au uiduseri tsi li-aproaki multu unâ di-alantâ, ashî cumu sh-tuti alanti limbi ditu spatslu ghermanicu au uiduseri tsi li-aproaki multu unâ di-alantâ, ashî cumu sh-tuti alanti limbi ditu marli spatslu slavicu au uiduseri tsi li-aproaki multu unâ di-alantâ, thimisimu cî tu Evropa easti apufusitâ idheea cî limba goalâ (mashi limba) nu poati s-hibâ luyursitâ ca unu criterium exclusivu trî tsînearea di unâ culturâ shi, cu ahîtu ma ptsînu, di unâ natsiuni.

Protlu documentu di limba armîneascâ suntu zboarîli “Torna, torna, fratre!” di la anlu 587. Aesti zboarî s-aflâ la cronicarlu bizantinu Theofanes cari pirmituseashti unâ

alumtâ di-a ashkeriljei bizantinâ cu avarilji (populi varvari). Aestâ pîrmithuseari u featsi cu unâ sutâ di-anji ma ninti shi cronicarlu Simokattes.

Cara vremu sâ zburâmu trê litiratura veaclji sh-ti protili nyrâpseri tu limba armâneascâ, easti di mari simasii s-thimisimu prota, anamisa di multi alti nyrâpseri bisiritsheshtsâ, “Lituryierlu Armânescu” – tsi s-află Curceaua / Arbinishii la anlu 1939 di dhascallu Ilo Mitke-Qafezezi – documentu cari dateadzâ ditu ahurhita a etâljei 18, vahi sh-cama dinâinti, nai ma vecljiu textu rilighiosu / di pisti tu limba di dadâ a Armânjiloru.

Arcânda unâ lunjinâ pisti isturia a loru sh- minuindalui câ ashi va s-putemu s-ascutemu tu miydhani ndauâ punti di videari tu tsi mutreashti isturia culturalâ alushtuiu unu di nai ma vecljili populi ditu Balcanu – maxusu trê atselji oaminji “competentsâ” ditu nomenclatura guvernamentalâ cari pitrecu rapoarti câtâ FCNM (Framework Convention for the Protection of National Minorities), rapoarti tu cari pute nu s-adră vârnâ shcurtâ mutritâ pisti isturia a loru (ashi cumu suntu zuyrâpsiti tuti alanti ethnii luyursiti ca minorităts natsiunali), rapoarti tu cari Armânjlji suntu zuyrâpsits mashi ca **unu populu nomadu** – luyursimu câ easti multu ananghi s-thimisimu tu aestâ shcurtâ mutritâ istoricâ a Makedon-Armânjiloru, minarea di mari simasii tsi alăsă unu toru ahândosu tu isturia alushtui populu, tu atseali dauâ eti ditu soni: **Minarea Culturalâ di Muscupolea / Arbinishii**, biloclu iu s-ari amintatâ iluminismulu a Makedon-Armânjiloru.

S-anyrâpsi multu tr-aestâ minari ma nu s-featsi pânâ tora unâ câftari ahândoasâ, nauâ, alushtui fenomenu culturalu balcanicu shi evropeanu. Tsi haractiru ari aestâ minari? Easti mashi gârtseascâ, cumu dzâcu Gretslji? Câtu easti armâneascâ? Shi ma intirisantu easti s-videmu tru aestâ minari unâ protâ ahurheari di amintari a spiritului evropeanu tu Balcanu.

Ashi cumu Bizantsulu nu fu mashi gârtsescu (a s-hibâ câ tuti nyrâpserili suntu tu limba gârtseascâ) tutu ashi sh-minarea culturalâ di Muscupolea nu poartâ damca mashi ali unâ culturâ. Moscopole deadi unâ minari multiculturalâ. Aoa bânarâ deadunu cultura gârtseascâ, armâneascâ, slavuneascâ, arbinisheascâ. A s-hibâ câ tuts anvitsatslji furâ Armânji! Elji dukirâ ananghia a comunicariljei, a lucurlui spiritualu deadunu, anamisa di populli balcanitsi. Tr-aestu spiritu balcanicu mudernu shi evropeanu fu alâvdatâ minarea di Moscopole di-ahântsâ nvitsats xenji ditu Evropa ditu Ascâpitatâ!

Tu lucrarea a lui, “Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker”, Lipsca (Leipzig) 1774, nvitsatlu gherman Johann Thunmann, nyrâpsea „*cathi omu tu cāsâbă zbura armâneashti, multsâ zbura sh-gârtseashti – limba tsi eara ufilisitâ tu imburlâki*”.

Easti ti niacicâseari cumu ahtări infurmări ditu isturia a unui populu, luyursitu tu Arbinishii mashi ca unâ minoritati lingvisticâ – suntu ascumti shi suntu xiki tu rapoartili pitricuti di guvernulu arbinesu câtâ institutsiunjlji evropeani.

Dupu Defturlu Polimu Balcanicu (1912), cându Makidunia fu mpârtsâtâ sh-cându, cama amânatu, dupu tsi s-thimiljiusirâ craturli natsiunali tu ahurhita di etâ yinyits, bana Armânjloru s-alâxi multu di multu. Sinurli, tsi trê elji, pânâ atumtsea, nu eara unâ frimtare niacumtinatâ, avea agiumtâ – trê unu populu cumu suntu Armânjlji, cari totna, cu zânatea a loru di emburi, urdina lishoru anamisa di Datâ sh-Ascâpitatâ, di Notu sh-Keari – unâ keadicâ mari trê lucurlu di imburlâki / icunomicu. Aestu momentu istoricu, nitihrosu trê Armânji, alâsă toari ahândoasi tsi s-dukescu nica sh-adzâ tu bana a loru politicâ.

Prublimatica armâneascâ fu di totna unu dhialoyu controversatu anamisa di Gârtsii sh-Rumunii. Cara s-hibâ ntribatâ **Academia Rumunâ** “Cari / Tsi suntu Armânjlji?” apandisea ali Academii va hibâ multu aplo sh-multu limbidi: “Armânjlji suntu parti di popullu rumunu!”

Cara s-hibâ ntribatâ **Academia Gârtseascâ** “Cari / Tsi suntu Armânjlji?” apandisea ali Academii va hibâ tutu ashi di aplo sh-tutu ashi multu limbidi: “Armânjlji suntu parti di popullu gârtsescu!” Iu easti averlu, cari academii s-pistipsimu? Apandisea a noastă easti tutu ashi di aplo sh-tutu ashi multu limbidi: nitsi Rumunji, nitsi Grets. **Makedon-Armânjlji suntu unu populu ahoryea di itsi populu tsi bâneadzâ tu Balcanu, unu populu cari-sh ari ahândoasi zârtsinji tu Makidunia anticâ (istoricâ).**

Aestâ niakicâseari tu prublematica armâneascâ, anamisa di Gârtsii sh-Rumunii, cata cumu sh-politica natsiunalistâ tsi u dusi Rumunia tu craturli ditu Balcanu iu bâneadzâ Armânjlji – maxusu tu kirolu di dupu defturlu polimu balcanicu (1912-1913), kiro cându Rumunia ahurhi s-dishcljidâ sculiili tu Balcanu taha tu limba armâneascâ ashi cumu fu acâkisearea la Irinia di Bucureshti (1913) ama mashi ti niheamâ kiro, dupu cari nvitsâmintulu s-alâxi ayonjea tu limba di Bucureshti – agiumsi pânâ tu soni s-pingâ Armânjlji tu unâ ancâciturâ distructivâ anamisa di elji, ampârtsânda-lj tu “Armânji pro-rumunji” shi “Armânji pro-grets”.

Idhyea politicâ ditu eta 19 sh-ditu eta 20 tsi u dusi Rumânia andicra di prublematica armâneascâ tu Balcanu, s-dukeashti sh-adzâ, sh-maxusu tu Arbinishii, iu Rumunia, dupu tsi fu avinatu comunizmolu, dukimâseashti sh-vahi ari nâdia sâ-lj si facâ yislu di totna – sâ-sh amintâ statuslu di “cratu-mamâ” / “kin-state” trê Armânjlji cari bâneadzâ di njilji di anji tu locurli iu suntu autochtonji. Easti multu intirisantu tsi videmu, câ Rumunia nu mata ari tu planlu a ljei prublematica Armânjloru tu Gârtsii, ashi cumu u-avea tu mesea di etâ 20. Naca easti aestu factu unâ akicâseari niufitsialâ anmisa di Gârtsii sh-Rumunii, mutrindalui tukearea Armânjloru trê daima?

II. Ndauâ punti di simasii mutrindalui Armânjlji / Makedon-Armânjlji ditu Arbinishii. Unâ mutritâ giuridicâ sh-politicâ pi ndrepturli garantati di nomurli evropeani sh-internatsiunali.

Mutrindalui afirearea efectivâ a minoritâtsloru natsiunali ditu craturli evropeani, Consillu ali Evropâ cilâstâsi multu ta sâ scoatâ tu miydani dauâ documenti di mari simasii trê avigljearea a ndrepturlo ru tsâ lâ si pricadu alushtoru minoritâts – (i) Conventsiunea / Acâkisearea Cadru trê Afirearea a Minoritâtsloru Natsiunali (Framework Convention for the Protection of National Minorities – FCNM) shi (ii) Carta Evropeanâ trê Limbili Reghionali icâ Minoritari (European Charter for Regional or Minority Languages – ECRML).

Conventsiunea / Acâkisearea Cadru easti protlu instrumentu legalu minduitu ta s-afireascâ minoritâtsli natsiunali ditu craturli tsi lu-aprukearâ sh-lu ratificarâ, dimec suntu etimi trê implementarea / bâgarea tu praktikii alushtuiu documentu.

Ashi cumu easti minduitu contseptulu ali Conv. / Acâkisearea Cadru, statili tsi chiola aprukearâ sh-ratificarâ aestu documentu au borgea s-cilâstâseascâ trê implementarea a lui pritu nomuri sh-pritu strateghii guvernamentalâ, sh-prindi – ascultândalui dimândârli a Comitetlui di Minishtsrâ di la Consillu ali Evropâ – s-pitreacâ rapoarti andreapti tu tsi mutreashti soia cumu s-adarâ implementarea alushtuiu documentu.

Arbinishia apruke documentulu FCNM tu meslu Cirisharu 1995, lu ratifică patru anji ma-amânatu, tu Cirisharu 1999, cu Nomlu 8496, sh-documentulu intrâ tu lucru tu meslu Yinaru 2000. Tu anlu 2001, guvernulu arbinesu pitricu protlu raportu câtâ Comitetlu Urnimipsitoru / Consultativu (Advisory Committee) di la FCNM.

Tu aestu protu raportu, mashi tu-ndauâ zboarâ, minoritatea armâneascâ ditu Arbinishii (pricânâscutâ mashi ca minoritati lingvisticâ) easti zugrâpsistâ ca parti di **unu populu nomadu**.

Aestâ ti nipistipseari dezinfurmari pitricutâ câtâ unâ institutsiuni evropeanâ easti unu punctu di videari multu **discriminantu**, unâ **dukimâseari di izolari sh-pindzeari nanaparti** icâ, vahi, unâ confuziuni maxusu adratâ.

Dealieha easti câ, vâr kiro, parti di-Armânji practicarâ **transhumantsa picurâreascâ**, ama aestâ nu-ari vârâ ligâturâ cu nomadismulu. Makedon-Armânjlji nu-ari futâ canâ oarâ unu populu “homeless”.

Vahi nu-avurâ atselji “competentsâ” ditu nomenclatura guvernamentalâ arbinisheascâ, tsi andreapsirâ ahtâri rapoarti, duri informari trê isturia alushtuiu populu tsi bâneadzâ tu locurli ditu Balcanu di njilji di anji? Cum s-fatsi câ isturia a câsâbălui Muscupolea, loclu di amintari a iluminismului armânescu – câsâbă cari tu eta 18 misura pânâ tu

shaptidzâts di njilji di bânâtori, nai multsâ di elji eara Armânji – easti diacutotalui ignoratâ / niloatâ tu isapi?

Prindi s-thimisimu câ aoa sh-dauâ suti di anji, tu anlu 1813, Viena, armânlu Mihail Boiagi tipusi **Prota Gramaticâ Mudernâ tu Balcanu**, nyrâpsitâ pi armâneashti ama sh-tu alti dauâ limbi di simasii tsi urdina tu-atselu kiro: gârtseashti sh-ghirmâneashti. Gramatica alu M.Boiagi easti “unu documentu ufitsialu trê unâ limbâ di populu evropeanu”, a s-hibâ câ aestu populu, tsi-ari datâ multi personalitâts sh-trê natsiunea arbinisheascâ, easti luyursitu mashî ca unu populu nomadu.

Cara s-lomu tu isapi tuti rapoartili guvernamentali tsi li pitricu Arbinishia câta FCNM, tuti urminiili tsi li-apruke di la Comiteltu Urnimipsitoru / Consultativu FCNM, cata cumu sh-tuti giuditsli / comenturli di partea a guvernului arbinesu andicra di urminiili aprukeati, putemu s-focusâmu catandasea Armânjloru / Makedon-Armânjloru tu Arbinishii tu trei dumeni di simasii: **minoritati natsiunalâ vs. minoritati lingvisticâ, praxea tu limba minoritarâ sh-misurarea a bânâtorloru minoritari.**

1. Minoritati natsiunalâ sh-minoritati lingvisticâ

Dupu Defturlu Polimu Mondialu, cându Sârghia ditu Notu – cumâticea tsi sh-u-avea amintatâ Sârghia, ashî cumu fu akicâsearea apufusitâ di Irinia di Bucureshti (1913) dupu tsi Makidunia fu ampârtsâtâ – apruke dinâcali (unâ sh-unâ) numa di “Ripublica Iugoslavâ ali Makidunii”, tu Iugoslavia Federativâ ditu atselu kiro, sh-bânâtorlji slavonji aprukearâ dinâcali numa di “Makedonji” – guvernulu comunistu arbinesu ditu-atselu kiro, ta sâ-sh spunâ taha urnekea / paradhiyma ti cumu prindi s-hibâ afiriti minoritâtsli natsiunali tsi bâneadzâ tu Arbinishii, deadi cali, trê Gretsli ditu Arbinishii cata cumu sh-trê bânâtorlji slavonji ditu Arbinishii, dimec “nâilji Makedonji”, s-hibâ pricânâscuts ca minoritâts natsiunali.

Cara s-lomu tu isapi tuti atseali trei rapoarti tsi li pitricu pânâ tora Arbinishia câta FCNM, tu Alunaru 2001 / tu Maiu 2007 / tu Yinaru 2011, putemu multu lishoru s-dukimu câ autoritâtsli arbinesu adarâ unâ limbidi dhyeafurauâ anamisa di minoritâtsli tsi au statuslu di “minoritati natsiunalâ” sh-atseali minoritâts tsi au mashî statuslu di “minoritati ethno-lingvisticâ” (ashi cumu easti pricânâscutâ minoritatea armâneascâ sumu aestu status), andrupânda tu cathi dumeni cama multu minoritâtsli natsiunali, a s-hibâ câ unâ minoritati di bânâtori tsi easti luyursitâ ca minoritati ethno-lingvisticâ streatsi tu numiru unâ minoritati di bânâtori luyursitâ ca minoritati natsiunalâ.

Prindi fâr-di-altâ s-dzâtsemu câ aestâ dhyeafurauâ poati s-hibâ luyursitâ ca unâ discriminari tsi s-fatsi cu unâ minoritati lingvisticâ tsi nu easti pricânâscutâ ca minoritati

natsiunalâ, shi-aestâ mashi trê – ashi cumu argumenteadzâ kivernisea arbinesasâ – xikea di “kin-state” / “cratu-mamâ” ti bânâtorlji ali minoritatea lingvisticâ. Aestu factu discriminatoru fu, sh-nica easti, unu puntu di simasii tu dhialoylu anamisa di guvernulu arbinesu (di-unâ parti) sh-Comitetlu Urminipsitoru FCNM (di-alantâ parti) di la Consillu ali Evropâ, andicra di nipricânushtearea Armânjloru ca minoritati natsiunalâ tu Arbinishii.

Ampârtsarea a minoritâtsloru ditu Arbinishii tu (i) minoritâts natsiunali sh (ii) minoritâts lingvistitsi, dutsi fâr-di-altâ la unâ dhyeafurauâ tu tsi mutreashti ndrepturli di cari prindi sâ s-hârseascâ cathi bânâtoru minoritaru, dimec aesti ndrepturi nu suntu idhyili trê dauli turlii di minoritâts, sh-maxusu tu dumenea di praxi sh-tu-atsea di mass-media.

Dealieha easti câ nu-ari nomu tu leghislatsiunea arbinisheascâ cari s-da cali icâ s-nu bagâ keadicu ta sâ si fânârseascâ unu ahtari factu, ama autoritâtsli arbinisheshtsâ, mutrindalui purtaticlu andicra di minoritâtsli ditu cratlu a loru, nu dânsescu aestâ strateghii tsi easti tihiroasâ / favorabilâ mashi trê minoritâtsli pricânâscuti ca minoritâts natsiunali, dimec idhyea strateghii ca tu kirolu a comunizmolui, a s-hibâ câ Arbinishia bâneadzâ tu anjlji ditu soni multi alâxeri dimucratitsi. Aestu factu easti unâ cali di **asimilari / tukeari totalâ** trê unâ minoritati lingvisticâ ashi cumu easti luyursitâ minoritatea armâneascâ tu Arbinishii, cara s-mutrimu raportulu di ma-nghiosu pitricutu di guvernulu arbinesu câtâ Comitetlu Consultativu FCNM:

“...bârnulu di tiniri ditu cêsâbadz zburâscu aestâ limbâ (n.n.- dimec limba armâneascâ) multu niheamâ, nu u-agâshirâ dipu, ama aestu factu easti unu argumentu câ elji suntu integrats tu magioritatea arbinisheascâ...”

“...nai multsâ di elji nu s-alegu di-alantsâ bânâtori arbineshi ... elji nu bagâ problema s-hibâ luyursits ca minoritati natsiunalâ. Elji suntu ashi ghini integrats tu bana ditu cratu, câ multu greu easti s-dukeshstâ sinurlu tsi-lj disparti di tuts alantsâ bânâtori.

Integrarea a loru tu sinastrufia / lumea arbinisheascâ agiumsi ahântu analtu câ nu mata potu s-hibâ luyursits ca minoritati, ama potu s-hibâ luyursits ca parti constituentâ di bânâtorlji magioritari...”

Naca va ta s-dzâcâ guvernulu arbinesu tu raportulu câtâ FCNM câ aestâ “integrari” di cari zburashti, easti tu factu unâ tukeari di dipu a limbâljei di dadâ a Armânjloru? Nu easti aestâ “integrari” icâ aestâ “cali di modernidzari”, hirlu tsi dutsi câtâ “calea di asimilari” alishteii minoritati?

Andicra di harea di status di “minoritati natsiunalâ” tsi lâ si pricadi Armânjloru ditu Arbinishii, guvernulu arbinesu arniseashti s-duruseascâ Armânjloru aestu status, aducânda ca argumentu xikea di “cratu-mamâ” icâ “kin-state” a Armânjloru, ashi cumu nvitsămu ditu “statementulu” dimândatu câtâ FCNM:

“elji nu bâgarâ canâ oarâ problema ta s-hibâ luyursits minoritati natsiunalâ”

Dealieha easti câ elji nu au unu “kin-state” tu locurli ditu Balcanu iu elji bâneadzâ sh-au vrearea s-lâ hibâ tinjisitu aestu status neutral. Elji au limba sh-cultura a loru ahoryea, adetsli sh-axiili a loru tsi lj-aleadzi di tuti alanti populi sh-nu aproaki idheea s-aibâ unâ pozitsiuni paternalistâ tu vârnû cratu ditu Balcanu, ashi cumu u câftâ ufitsialu prezidentulu ali Rumânii tu atselu ditu soni uspetsu tu Arbinishii, cata cumu sh-tu Yinaru 2011, tu Adunarea Parlamentarâ di la Consillu ali Evropâ, icâ, tora ma ninti, pritu tsercljiuri ultra-natsionalisti ditu Balcanu – **Rumunia s-hibâ “cratlu-mumâ” / “kin-state” trâ Armânjlji di iutsido (?)**.

Dealieha easti câ elji nu au unu “statu-mumâ” ama elji au patridha a loru istoricâ – Makidunia, ninti ta s-hibâ mpârtsâtâ, la 1913, dupu defturli polimu balcanicu – easti patridha istoricâ a tutâloru Makedon-Armânjloru cari bâneadzâ tu craturli natsiunali ditu Balcanu – Arbinishia, Vâryâria, R. Makidunia sh-Gârtsia, spatslu ali Makidunia anticâ, spatslu a loru nativu, loclu trâ banâ di nljilji di anji.

Tu Arbinishii, Armânjlji potu s-hibâ luyursits ca unâ **minoritati natsiunalâ autohtonâ**, easti unu status “de facto” tsi prindi s-toarnâ tu unu status “de jure” tsi Armânjlji lu-axescu / lâ si pricadi – unu puntu di simasii cari poati s-ducâ câtâ unu consensu andicra di noima a zborlui “minoritati natsiunalâ”, **unu puntu di simasii tsi prindi s-hibâ xanaloatu tu isapi / ihtibari di kivernisea arbinisheascâ**.

2. Praxea tu limba minoritarâ

Alâxerli polititsi ditu Evropa ditu Notu-Datâ tsi s-featsirâ dupu câdearea a comunizmolui, deadunu cu alâxerli ditu tutâ Evropa mutrinda ndrepturli a uomlui, adusirâ haraua a libirtatiljei di spuneari shi prumuvare a identitatiljei a cathiunui populu. Trâ aesta, atsea ma marea parti a farâljei armâneascâ ahurhi s-adukeascâ atsea tsi-lj easti ahoryea shi sâ spuni adzâ ca unu populu cu identitatea a lui tsi s-aleadzi di-atseali anamisa di cari bâneadzâ.

Cara s-hâbârsimu factulu câ itsi Armân cari bâneadzâ tu Arbinishii easti bilingvu shi sâ spuni cu unâ dublâ identitati ethno-culturalâ, identitatea armâneascâ prindi s-hibâ pricânâscutâ shi sâ-lj si da ndrepturli cari tsânu di statuslu di minoritati natsiunalâ: **praxea trâ ficiurits tu cultura sh-tu limba a loru di dada, tu sistemlu public, di Luni pânâ Viniri, tu unu sistemu cu punti-creditu, ashi cumu suntu prâxits ficiuritslji a bânâtorloru magioritari**.

Anvitsândalui di piricljululu tu cari s-aflâ limba shi cultura armâneascâ, Consillu ali Evropâ, la anlu 1997, dupu raportulu adratu di evroparlamentarlu spaniolu Lluís Maria de Puig, apruke “Dimândarea 1333” tu cari sâ spunu meatrili tsi prindi s-li ljia tuti

craturli iu Armânjlji bâneadzâ, dimec sh-Arbinishia, tra sâ s-ankeadicâ kirearea trê daima a limbâljei shi a culturâljei a loru. Arbinishia andrupâ ta s-hibâ aprukeatâ aestâ dimândari / ricomandari, dimec pricânoashti **identitatea ahoryea** a Armânjloru ditu Arbinishii, cu limba sh-cultura a loru tsi s-aleadzi di atsea arbinisheascâ.

Ti amârtii ama, tora, dupu 15 anji di cându fu aprukeatu aestu documentu, videmu, cu mari-nvirinari, câ elu nu-adusi vîrâ amintaticu trê Armânami sh-anlu 2013 Ij-aflâ Armânjlji ditu Arbinishii tu idyiulu piricljii di stindzeari ca grupu etnicu ahoryea.

Xikea di dhialoyu, tsi di multi ori Consillu a Makedon-Armânjloru lu câftâ la kivernisea arbinisheascâ trê cuvendâ andicra di prublematica Armânjloru ditu Arbinishii, n-adarâ s-pistipsimu câ easti multâ xiki di infurmari trê autoritâtsli arbinisheshtsâ andicra di realitatea armâneascâ.

Arnisea totalâ di akicâseari di partea ali Arbinishii ta s-duruseascâ Armânjloru harea di “minoritati natsiunalâ” – hari tsi va lâ da driptaticlu sâ s-hârseascâ di idhyili ndrepturi di cari s-hârsescu atseali minoritâts cu statuslu di “minoritati natsiunalâ” – easti unâ xiki di tolerantsâ sh-unâ xiki di visiuni politicâ tsi u spunu autoritâtsli arbinisheshtsâ andicra di prublematica a minoritâtsloru, niuidusitâ / contradictorii cu dimândârli di adzâ ali Evropâ.

Easti dealihea ti niakicâseari risponsabilitatea autoritâtsloru arbinisheshtsâ trê aestâ dealihea/realâ catastasi cu cari s-frimitâ limba sh-cultura alishte minoritâts aproapea didipu agârshitâ / ignoratâ. Cara s-hibâ di thimisimu mashi unâ paradhiymâ – districtulu Curceaia iu bâneadzâ cama di 15.000 Armânji – di-alargu s-dukeashti **xikea di andrupâmintu trê limba armâneascâ tu dumenea di praxi, relighii sh-massmedia** (Radio, TV, etc.).

Tu unlu di rapoarti pitricuti câta FCNM, guvernulu arbinishescu dzâtsi:

“...Fâr-di-altâ, cratlu arbinesu mutreashti s-ljia meatri shi s-da curagiu trê avigljearea sh-prumuvarea a câftârilor. Nu easti lishoru trê guvernulu arbinesu ta s-toarnâ tora atselu protsesu di asimilari tsi s-featsi tu suti di anji, ama tutu poati s-andrupascâ atsea tsi ari armasâ tu identitatea a loru lingvisticâ, ca paradhiymâ, Ministerlu ali Culturâ – urnipsitu di Dimândarea 1333, aprukeatâ di Adunarea Parlamentarâ a Consillui ali Evropâ – andrupashti activitâts trê ndauâ grupuri folk armâneshtsâ tu câsâbâlu Curceaia”.

Dicara s-adutsi tu muabeti zborlu ti “Dimândarea 1333”, lipseashti atumtsea s-dzâtsemu câ, andrupâmintulu tsi-lu da guvernulu arbinesu trê ndaua activitâts fârâ-ngricari, tsi nu-acatsâ locu dipu, nu easti atselu andrupâmintu tsi easti spusu tu “Dimândari”: s-hibâ andrupâti dumenea di praxi tu limba armâneascâ, limba armâneascâ tu bâsearicâ, dumenea di mass-media, cu giurnali tu limba armâneascâ, pruyrami di Radio sh-TV tu

limba armâneascâ. Cu alti zboarâ, mutrinda meatrili tsi prindi s-li lja authoritâtsli arbinisheshtsâ trê Armânji, nica multi lucrî suntu ti-adrari.

Ama, aljiumtrea, Arbinishia dishcljisi calea trê autoritâtsli ditu Rumunii cari sh-bâgarâ nâdia s-amintâ trê Armânjlji ditu Arbinishii **statuslu di minoritati natsiunalâ (rumuneascâ), dimec Rumunia s-hibâ “kin-state” trê elji (?)**.

Tora, dupu câdearea a comunizmolui, Rumunia xana shi-ahurhi propayanda natsiunistâ practicatâ anamisa di dauli polimuri mări, ampulisinda-si s-thimiljiuseascâ kenti di andrupâmintu tu Arbinishii (ti paradhiymâ, naua partii politicâ pro-rumuneascâ tsi s-amintâ aoa sh-unu anu, “Alliance for European Equality and Justice”) di iu sâ-shi tindâ influentsa politicâ tu aestu reghionu balcanicu shi sh-spuni pozitsiunea ofensivâ pritu organismili a ljei icâ pritu tsercljiuri ultra-natsiunisti andrupânda activitâts tu dumenea di praxi, pisti sh-mass-media trê Armânji, nu tu limba a loru di dada – limba armâneascâ, ama tu limba rumunâ.

Luyursimu câ aestâ actsiuni di partea ali Rumânii easti unâ greauâ câlcari a-ndreptului constitutsiunalu trê spunearea a identitatiljei a cathiunui individuu.

3. Misurarea a bânâtorloru minoritari

Misurarea a bânâtorloru minoritari easti luyursitu ca unu iventu cându unu omu, cari s-tsâni di unâ minoritati natsiunalâ icâ ethnicâ, sh-spuni identitatea a lui cari s-aleadzi di tuti alanti identitâts.

Unâ misurari spâstritâ easti sh-unu ndreptu di thimeljiu tu itsi dimucratsii sh-poati s-hibâ luyursitâ ca nai ma di simasii actu trê unâ minoritati natsiunalâ icâ ethno-lingvisticâ tsi dutsi câta sinferlu a loru tu dumenea di praxi tu limba a loru di dada / nativâ.

Unâ statisticâ spastritâ di partea a kivernisiljei easti sh-unu factoru apufâsitoru trê minduearea di strateghii tu ligatura cu minoritatea natsiunalâ icâ lingvisticâ.

Tu prota misurari, di dupu alâxerli dimucratsii ditu Arbinishii, numirlu a tutâloru bânâtorloru minoritari, tu cari intrâ sh-atselji cari tsânu di unâ minoritati ethno-lingvisticâ, ashî cumu fu aprukeatu di la institutsiunea “Living Standard Measurement Survey”, nu stricu 1,4 tu sutâ – unu rizultatu ti nipistipseari (!).

Contributlu la unâ ahtari apurii andicra di atsea ditu soni misurari a bânâtorloru minoritari tu Arbinishii, unu rizultatu tsi easti multu alargu di rialitati, lu-avurâ, minduimu noi, niscântsâ factori tsi lj-arâdâpsimu ma-nghiosu:

- Mass-media nu-avu duri angâtanu s-da infurmari sh-urminii trê minoritâts;
- xikea di hâlâts / instrumentarium trê infurmari – dzuari sh-rivisti, Radio-TV;

- xikea di preparari di persoani ditu grupurli minoritari andicra di tehnea sh-methodhologia a protseslui dizvârtitu trê misurarea a bânâtorloru minoritari;
- xikea di cama multâ apuhii / oportunitati tsi prindi s-hibâ durusitâ a minoritâtsloru andicra di simasia tsi u-ari unu ahtari iventu trê minoritâts;
- xikea di meatri concreti trê infurmarea a minoritâtsloru;
- nu s-loarâ meatri duri di cari easti daima ananghi ta s-nu s-adarâ vârà manipulari;
- xikea di cooperari / lucru deadunu anamisa di autoritâtsli rispunsabili sh-sutsatili a minoritâtsloru;
- Comiteltu Statalu Arbinesu trê Minoritâts, thimiljiusitu tu meslu Martsu 2004, nu-ari futâ duri involvatu tra s-agiutâ minoritâtsli sâ si spunâ cu identitatea a loru ahoryea, tu ahtari iventu di simasii;
- xikea di andridzeari / preparari di personalu activu, ditu grupurli minoritari, tsi s-hibâ involvati tu activitâtsli di misurari.

La misurarea a bânâtorloru tsi s-adrâ 2001, prota oarâ tu anjlji a dimucratsiljei, s-ari raportatâ mashî unu numiru di patru njilji di Armânji tsi bâneadzâ tu Arbinishii, unu numiru ti nipistipseari.

Tu xitâxirli adrati di multsâ nvitsats xenji tu dumenea armâneascâ , numirlu a bânâtorloru Armânji ditu Arbinishii treatsi di dauâsuti-di-njlji. Sutsatili Armâneshtsâ ditu Arbinishii estimeadzâ numirlu a Armânjloru tu Arbinishii cama di treisuti-di-njlji, nâinti di alâxerli dimucratitsi tu Arbinishii sh-cama multsâ.

Raportatu la tuts bânâtorlji ditu Arbinishii, Armânjlji streçu sinurlu di 10% (dzatsi tu sutâ), dimec numirlu Armânjloru tu Arbinishii streatsi sh-atsea cama mari minoritati natsiunalâ luyursitâ tu Arbinishii – minoritatea gârtseascâ.

Minoritatea gârtseascâ ditu Arbinishii, ashî cumu easti estimatâ di gretslji ditu Arbinishii, misurâ aproapea di treisuti-di-njlji. Cumu misurarea a bânâtorloru grets s-adarâ pi criterium di apartinentsâ relighioasâ / pisti – dimec, ortodoxismu – tu aestâ minoritati suntu misurats sh-Armânjlji.

Misurarea a bânâtorloru minoritari, sh-cama multu, rizultatlu a ljei di cari easti mari ananghi, gioacâ unâ rolâ di mari simasii trê unâ minoritati. Ciudoasili numiri rapurtati di autoritâtsli arbinisheshtsâ, andicra di bânâtorlji Armânji ditu Arbinishii, daima **potu s-hibâ suplimintati icâ corigeati dupu unu studiu ahândosu adratu di ethno-xitâxitori sh-andrupâtu di cratlu arbinesu.**

III. Zborlu ditu soni

Daima cându yini zborlu ti ndrepturli a minoritâtsloru cata cumu sh-ti hâlatea / instrumentarium tsi mutreashti afirearea a minoritâtsloru, easti lishoru s-akicâsimu câ nica multi suntu tr-adrari tu aestâ dumeni. Di partea a statiloru cari ratificarâ sh-tora s-ampulisescu s-implementeadzâ nomurli evropeani minduiti trê afirearea a

minoritâtsloru natsiunali sh-ethno-lingvistitsi s-ashteaptâ unâ strateghii di cari easti mari ananghi.

Raporturli andreapti sh-pitricuti di autoritâtsli arbinisheshtsâ câtâ Comiteltu Urminipsitoru FCNM au multâ xiki di averu sh-di multi ori eali nu scoutu tu miydani luyuria realâ tsi dealihea frimitâ minoritâtsli natsiunali icâ ethno-lingvistitsi.

Easti, dealihea, trê tinjiseari sh-ti alâvdari dauli nomuri / documenti di simasii trê afirearea a minoritâtsloru natsiunali sh-ethno-lingvistitsi aprukeati di Consillu ali Evropâ – “Framework Convention for the Protection of National Minorities” (FCNM) shi “European Charter for Regional or Minority Languages” (ECRML) – a s-hibâ câ pritu eali **nu easti siyuripsitâ unâ dealihea / realâ afireari a minoritâtsloru, mashi unâ afireari pasivâ**. Unâ **afireari activâ** – easti atsea tsi ashteaptâ minoritâtsli.

Tu Arbinishii, **Makedon-Armânjlji, suntu unâ minoritati autochtonâ**, easti unu **status “de facto”** cari fâr-di-altâ prindi s-agiungâ unu **status “de jure”**, easti atsea tsi lâ si pricadi a loru tu aestu cratu – easti unu puntu di videari trê unu consensu mutrindalui zborlu “minoritati natsiunalâ”, **unu averu tsi prindi s-hibâ xanaminduitu sh-hâbârsitu di autoritâtsli rispunsabili, tu aestâ dumeni, ditu Arbinishii**.

Câftarea a identitatiljei easti unâ vreari hireascâ a cathiunui uomu shi easti unu ndreptu normalu tra sâ-shi spunâ libiru, fârâ keadicu, identitatea a etniljei di cari easti cândâsitu.

Trê Makedon-Armânji, identitatea easti garantu trê unâ bunâ akicâseari a axiiloru deadunu, tsi elji li-mpartâ cu magioritatea ditu multili craturi iu bâneadzâ, ama aestu factu nu va s-dzâcâ **tukeari tu natsiunea magioritarâ** ta s-agiungâ “**nai ma bunji arbineshi**”, “**nai ma bunji grets**”, “**nai ma bunji rumunji**”, “**nai ma bunji vâryari**”, etc.

Yiani Mantsu

President of Makedon-Armân Council

www.makedonarman-council.org

Bibliographic References

- [1] – Cicerone Poghiric, “Les Aroumains – Cahier Nr. 8, Centre d’Étude des Civilisations de L’Europe Centrale et du Sud-Est” / Publications Langues’O, Paris 1989
- [2] – Luis Guido Carli, “European Integration and Stateless Minorities” (PhD Thesis, Department of History and Political Science / Rome-July 21st 2010)
- [3] – Stephanie Schwandner-Sievers, “The Albanian Aromanians’ Awakening: Identity Politics and Conflicts in Post-Communist Albania” (ECMI Working Paper / March 1999)
- [4] – Council of Europe, “Doc. 7728 on Recommendation 1333”
- [5] – Council of Europe, “Recommendation 1333 / 97 on the Armân Culture and Language”
- [6] – Johann Thunmann, “On the History and Language of the Albanians and Vlachs”, Leipzig 1774
- [7] – Csaba Tabajdi, “New Challenges for the Traditional Minorities”, Strasbourg, 16th November 2006
- [8] – Mariana Bara / Kira Mantsu, “Transmission of Makedon-Armân language and culture in the multilingual educational context within the Balkan States”, 16th-17th April 2009, University of London, Conference “Multilingualism, Regional & Minority Languages”
- [9] – Mariana Bara, “Limba Armânească”, Cartea Universitară, Bucharest 2007
- [10] – Council of Europe, “Albanian State-Reports on National Minorities in Albania submitted to Framework Convention for the Protection of National Minorities (FCNM)”
- [11] – Council of Europe, “Opinions of Advisory Committee of FCNM on Albanian State-Reports”
- [12] – Council of Europe, “Comments of Albanian government on Opinions of Advisory Committee of FCNM”
- [13] – Council of Europe, “Resolutions on implementation of the FCNM by Albania”
- [14] – Socrate Liacu, “L’Origine Macedonienne des Aroumains”, Mazedo-Romanische Zeitschrift “Zborlu a Nostru”, Jahr IV-Nr.2 (15), 1987
- [15] – Nicolae Cușa, “Originea Macedonenilor Aromâni”, Revista “Mirachea Pindului”, Timisoara, Anlu I, Nr. 9 (9), Noiembrie-Brumar 2010
- [16] – Kira Mantsu, “The Old Makedon-Armân Literature and the First Writings” (Europäisches Zentrum für Makedo-Romanische Studien, 2005), Uni-Freiburg / Germany
- [17] – Council of Europe, “Resolution 1632 (2008)”